

Barokní krov mansardové střechy fary v Konici

Ondřej Belšík

Město Konice se nachází na západním okraji prostějovského okresu ve zvlněné krajině severovýchodní části Drahanské vrchoviny zhruba 30 km západně od Olomouce. Místní římskokatolická fara, situovaná na levém břehu říčky Jesenky v jihovýchodní části města, je jednou ze souboru několika hodnotných historických staveb, které zde v průběhu první poloviny 18. století vybudovali nebo zásadnějším způsobem přestavěli premonstráti z kanonie na Hradisku u Olomouce. O větší části z těchto zajímavých stavebních památek jsou k dispozici alespoň základní historická data zachycující podstatné okamžiky jejich stavebního vývoje, určitou výjimku však tvoří samotná fara, k jejíž stavebním dějinám příliš informací není. V pramenech a literatuře se vyskytují pouze kusé přímé či nepřímé zmínky o existenci nebo o dílčích opravách fary, přičemž vybudování stávajícího objektu je kladeno někde do doby 18. století.¹ V souvislosti s plánovanou obnovou konstrukce krovu mansardové valbové střechy fary, před jejíž vlastním zahájením byl realizován rámcový operativní průzkum

Obr. 1: Konice (okr. Prostějov). Pohled na hlavní průčelí fary (všechna foto a kresby autor 2010).

a dokumentace této konstrukce, se podařilo skrovné údaje o stavebních dějinách fary obohatit o další podstatnou a přesnější informaci, přinášející datum vzniku jejího krovu, snad dobu vlastní výstavby objektu nebo realizace jedné z jeho zásadních přestaveb. Zároveň ale došlo ke zdokumentování poměrně specifického příkladu konstrukce krovu, který může být využitelný jako typový vzor při obecných interpretačních obtížích výkladu stavebních dějin historických objektů, a na tuto skutečnost se pokusí zaměřit následující řádky.

¹ Naposled viz například Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Praha 1998, s. 55. Tato obecně přijímaná informace o výstavbě fary v 18. stol. vychází zřejmě pouze ze stylové analýzy objektu a není podložena konkrétními historickými prameny či výsledky důkladnějšího stavebněhistorického zkoumání.

Konická fara je jednopatrovou volně stojící stavbou vybudovanou na půdoryse ve tvaru písmene „T“. Je situována ve svažitém terénu, kdy v severozápadní části obrácené směrem ke kostelu Narození Panny Marie se díky dané poloze pohledově uplatňuje pouze patro objektu. Střecha fary je mansardová valbová. Jedná se však o tzv. nepravou mansardu, kdy se krokve horní a spodní části konstrukce nedělí, sklon krokví se tedy nemění a střešní roviny jsou dotvarovány pouze přidanou římsou a námětky.

Po konstrukční stránce lze krov konické fary rozdělit na dvě partie, a to na konstrukci krokvního hambalkového krovu podélně vázaného ležatou stolicí nad hlavní částí fary a na jednoduchou konstrukci prostého krokvního hambalkového krovu nad tzv. schodišťovým rizalitem.

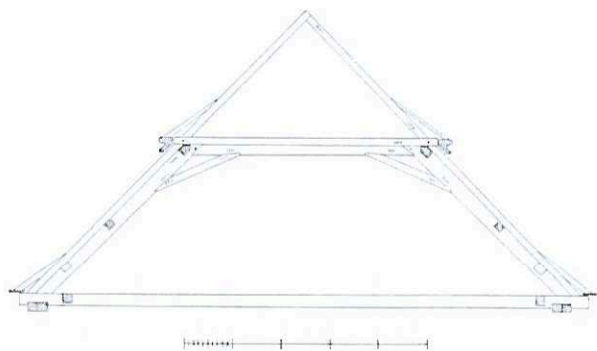
Délka zastřešeného prostoru krovu nad hlavní částí budovy fary je cca 20 m, vazné trámy dosahují délky cca 11,8 m a výška od horní hrany vazných trámů do hřebene střechy je cca 5,9 m. Krokve probíhající souvisle od paty konstrukce až do hřebene střechy mají sklon cca 46° a ve valbách pak cca 50°.

Tato partie krovu má celkem čtyři plné příčné vazby. Na obou okrajích se pak nacházejí vždy dvě nekompletní plné nárožní vazby a jedna nekompletní plná valbová vazba situovaná v podélné ose krovu. Mezi jednotlivými plnými příčnými vazbami jsou dvě pole o třech prázdných (jalových) vazbách a na okrajích v polích při přechodu k plným nárožním vazbám se vyskytují pouze dvě prázdné vazby. Ve valbách jsou po stranách plné valbové vazby směrem k nárožím vždy čtyři prázdné vazby. Celá konstrukce krovu je uložena na zdvojené pozednici.

Krov nad schodišťovým rizalitem navazuje na krovovou konstrukci nad hlavní částí fary zhruba v její střední partii, a to na jihovýchodní straně. Jedná se o prostý krokvní hambalkový krov bez podélného vázání. Vazné trámy mají délku cca 8,4 m a výška od horní hrany vazného trámu

Obr. 2: Konice (okr. Prostějov). Pohled na faru od jihu.

Obr. 3: Konice (okr. Prostějov). Schéma čtvrté plné příčné vazby krovu nad hlavní částí fary.

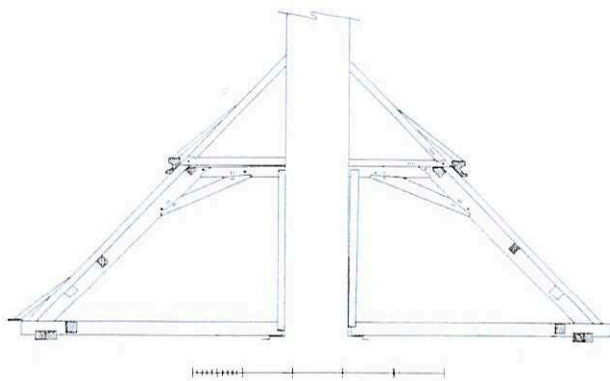
do hřebene střechy je cca 5,25 m.² Délka zastřešeného prostoru této partie stavby je cca 4,8 m. Krokve, které rovněž jako v hlavní části krovu probíhají souvisle od paty konstrukce krovu až do hřebene střechy, tedy vyjma kratších krokví při úžlabích a při nárožích valby, mají sklon cca 52°. Konstrukce tohoto krovu se skládá pouze ze tří plných vazeb a je uložena na jednoduché pozednici.

Na první pohled by bez důkladnějšího zkoumání bylo možné předmětný krov označit jako vcelku obvyklou konstrukci, která se nijak podstatně neodlišuje od běžné dobové produkce, avšak zevrubnější prohlídka odhalila řadu odchylek od standardních řešení, zejména od příkladů konstrukcí vybudovaných v jedné stavební etapě. Krov a jeho jednotlivé části tak odkazují na eventuální vlastní složitější stavební vývoj, včetně možného druhotného použití prvků ze starší konstrukce. Ostatně v samotné Konici by se v dané době a za shodných majitelů panství, premonstrátů z kanonie na Hradisku u Olomouce, nejednalo o nijak výjimečnou událost. Například na sousedním objektu farního kostela Narození Panny Marie došlo při jeho druhé barokní přestavbě, realizované v letech 1702-1704 právě za hradiských premonstrátů, ke vztyčení krovu cibulovité střechy nově nadstavěné věže, který byl jako starší konstrukce pocházející ze šedesátých let 17. století celkově přenesen, včetně původních pamětních spisů vložených do makovice, z tehdy upraveného konventního kostela na Hradisku.³

Základní odlišnosti v rámci konstrukce krovu konické fary, poukazující na složitější nálezoovou situaci, lze spatřit v rozdílném provedení rámu stolice ve vnitřní části krovu a ve valbách nad hlavní částí budovy. Sloupky ležaté stolice totiž mají jinou podobu v plných příčných vazbách a jinou v nárožích a valbových nekompletních plných vazbách. V plných příčných vazbách jsou pásky se sloupky spojeny částečným čelním zapuštěním, přičemž u druhé a třetí plné příčné vazby, které jsou předěleny průběhem komínových těles, se jedná o spoje čepované a zajištěné dřevěnými

² Nedosahuje tedy až do výšky hřebene střechy nad hlavní částí fary.

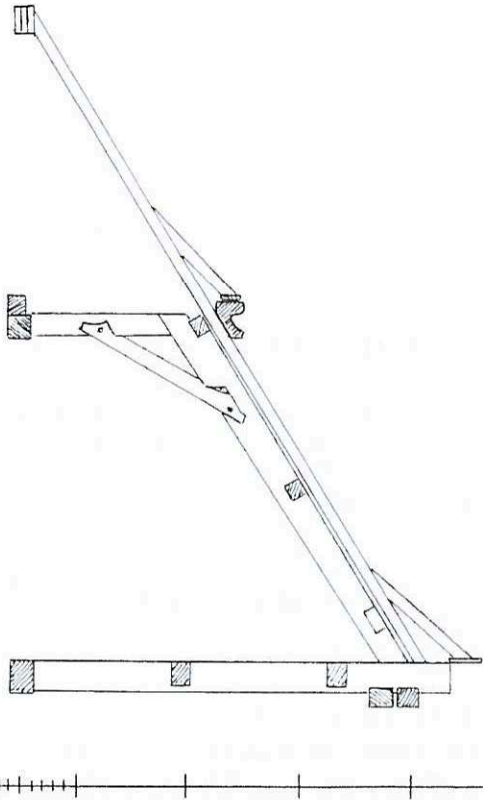
³ Moravský zemský archiv Brno, fond E 55, Deník kanonie z let 1702-1705, inv. č. 209, sign. II 11, fol. 118b. Dále Římskokatolická farnost Konice, Pamětní spisy z věže kostela. Jména osob, které se podílely na výstavbě hradiského konventního kostela poničeného za třicetileté války, jsou uvedena na pamětním lístku datovaném k r. 1666 a je zde zmíněn i olomoucký tesařský mistr Wolf Ulmansberger, který měl krov věže vyhotovit.

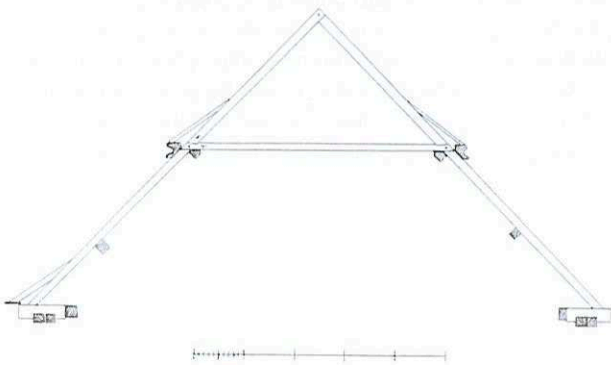
Obr. 4: Konice (okr. Prostějov). Schéma druhé plné příčné vazby krovu nad hlavní částí fary.

hřebky a u první a čtvrté plné příčné vazby při zlomech střešních rovin k valbám se jedná o pouhé zapuštění, kdy příčné pásky byly přibity kovanými hřebky ze své spodní strany ke sloupkům stolice a k rozpěrám. Na nárožích a ve valbách jsou pásky se sloupky stolice a s rozpěrami přeplátovány tvarovaným, jednostranně rybinovitým krytým plátem.

Další rozdíly lze vysledovat v případě nosných prvků mansardové římsy. V jihozápadní valbě a nárožích se nad rozpěrmi stolice nacházejí hambalky, zatímco v protilehlé severovýchodní valbě již tyto prvky použity nebyly. Hambalky plných příčných vazeb situovaných na okraji konstrukce (v první a čtvrté plné příčné vazbě) jsou protaženy až do mansardové římsy, která je na ně načepována. Obdobným způsobem je řešeno uchycení mansardové římsy u jihozápadní valby v plných nárožních vazbách. Naopak hambalek ve valbové plné vazbě této části krovu končí přeplátováním s krokví, a to jednostranným rybinovitým plátem. Totožným přeplátováním jsou zakončeny také hambalky v prázdných vazbách a ve dvou plných příčných vazbách ve střední části krovu (u druhé a třetí plné příčné vazby), i když v rovině hambalků těchto dvou plných vazeb se na přiléhající straně mansardové římsy objevují prázdné dlaby. Obdobná anomálie se vyskytuje i v severovýchodní valbě v nárožních plných vazbách. Třebaže zde chybí hambalky, na nárožních krokvích byly provedeny úpravy pro vzájemné přeplátování. Pláty jsou však situovány níže, a to zhruba u úrovni rozpěr. V severovýchodní valbě je mansardová římsa uchycena na krokvích kovovými hřebky. Přibití mansardové římsy kovovými hřebky na krokve se ale objevuje i na jiných střešních rovinách, včetně protilehlé jihozápadní valby. V polích mezi příčnými plnými vazbami se u úrovni hambalků vždy mezi první a druhou a druhou a třetí prázdnou vazbou nachází další příčné prvky (trámy), na něž je načepována mansardová římsa. Avšak tesařské spoje těchto prvků nejsou v několika případech zcela přesně provedeny. V některých pozicích jsou dlaby v mansardové římsě větší než nasunutá čepa příčných trámů. V prvním poli od jihozápadu jsou tyto prvky použity v celé šířce krovu, ve druhém poli (mezi komínovými tělesy) se nachází dané trámy pouze v severozápadní části krovu v podobě jakýchsi „protéz“ ukončených v nepříliš velké vzdálenosti za pětibokou ližinou (horní vaznicí) a ve třetím poli se objevuje jak příčný trám v celé šířce krovu, tak i ona „protéza“, a to pouze na severozápadní straně krovu. Tyto prvky

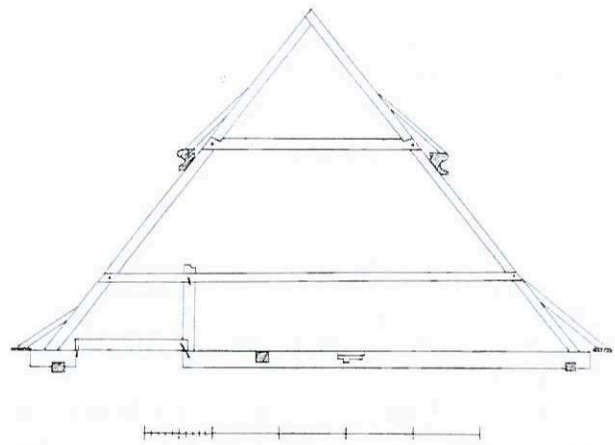
Obr. 5: Konice (okr. Prostějov). Schéma plné valbové vazby v SV valbě krovu nad hlavní částí fary.

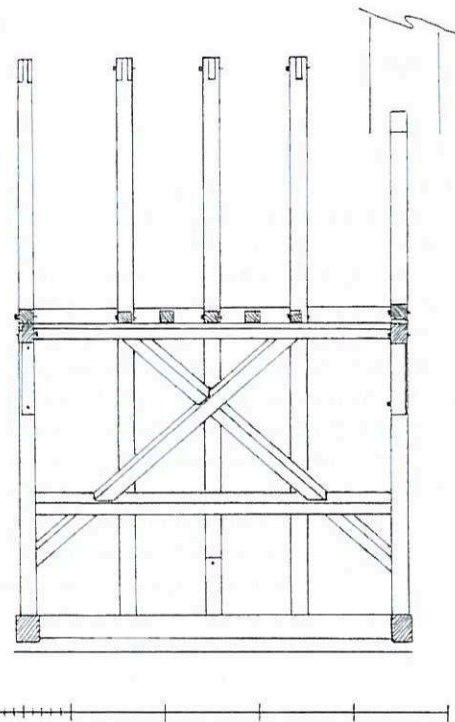
Obr. 6: Konice (okr. Prostějov). Schéma čtvrté prázdné vazby krovu nad hlavní částí fary.

jsou stejně jako hambalky „posazeny“ na ližinách, v některých pozicích však prochází těsně nad ližinami.

Další atypická situace se objevuje v případě podélného vázání krovu. To je tvořeno čtyřbokou podélnou rozpěrou a zmiňovanou pětibokou ližinou mezi sloupky stolice. V delších střešních rovinách mezi příčnými plnými vazbami jsou pak ještě použity ondřejské kříže, čepované do bočních stran spodní části sloupků ležaté stolice, přeplátované s rozpěrou a ukončené v ližině. V polích se dvěma prázdnými vazbami při nárožích tvoří podélné vázání vyjma rozpěr a pětibokých ližin pouze jednoduché vzpěry lípnuté (přibité kovanými železnými hřeby) k bočním stranám sloupků stolice. Obdobné řešení se vyskytuje i ve valbách, avšak ližiny jsou zde jen čtyřboké.

Obr. 7: Konice (okr. Prostějov). Schéma druhé plné příčné vazby krovu nad schodišťovým rizalitem.

Obr. 8: Konice (okr. Prostějov). Schéma podélného vázání mezi první a druhou plnou příčnou vazbou v severozápadní partii krovu nad hlavní částí fary.

Nepříliš obvyklou je také podoba značně neuspořádaného tesařského montážního značení v konstrukci krovu nad hlavní částí fary.⁴ Vesměs se jedná o číslování římskými číslicemi provedenými patně dlátem či dlátovkou a v některých případech snad sekerou. Mimo rámy plných příčných vazeb není číslování provedeno v souvislé řadě. Způsob odlišení levé a pravé strany konstrukce se taktéž v podobě montážních značek neodráží v dobově tradičním řešení a není tedy zcela zřejmý. V krovu je totiž na jednotlivých příčných plných vazbách až příliš velké množství tesařských značek a navíc i v neobvyklých pozicích. Na některých prvcích jsou provedeny značky ze strany, z níž se

⁴ V konstrukci krovu nad schodišťovým rizalitem nebylo tesařské montážní značení identifikováno.

Der barocke Dachstuhl des Mansardendachs von dem Pfarrhaus in Konice

Ondřej Belšík

Über die Baugeschichte des Pfarrhauses in Konice (Bez. Prostějov) ist wenig zu bekannt. Vor kurzem gelang es aber einige genauere Informationen dank der geplanten Dachstuhlrekonstruktion des Mansardenwalmdachs festzustellen. Es wurde die eingehende Dokumentation des Dachstuhles durchgeführt und einige Holzproben wurden zur dendrochronologischen Analyse geschickt. Diese Analyse zeigt, dass zur Zusammensetzung des Dachstuhles kam wahrscheinlich in der Hälfte der 30. Jahren des 18. Jahrhunderts. Das ist sehr wichtig für die vergleichende Datierung der anderen Dachstühle, weil es um eine spezifische Lösung der Konstruktion handelt, die einige nicht so übliche Merkmale zeigt, und so könnte man sie als Typenmuster für Erklärung der Interpretationsschwierigkeiten bei den anderen Objekten ausnutzen. Die Reihe der Konstruktionsabweichungen und Anomalien im Vergleich von der Standardrealisationen der damaligen Zeit zeigt, dass es möglich wäre, über mehreren Bauphasen der ganzen Konstruktion zu betrachten. Dagegen aber stehen die Ergebnisse der dendrochronologischen Analysen, die sagen, dass zum Holzen für die ganze Dachstuhlkonstruktion kam in den Jahren 1733-1735. Auch über die markanten Ungleichungen von den einzelnen Teilen der Konstruktion ist richtiger zu behaupten, dass der Dachstuhl entstand höchstwahrscheinlich im Rahmen der einen Bauphase.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Konice (Bez. Prostějov). Die Hauptfassade des Pfarrhauses (Zustand 2010) (alle Aufnahmen und Zeichnungen Autor).

Abb. 2. Konice (Bez. Prostějov). Pfarrhaus – Ansicht vom Süden.

Abb. 3. Konice (Bez. Prostějov). Schema der vierten Quervollbindung vom Dachstuhl über dem Hauptteil des Pfarrhauses.

Abb. 4. Konice (Bez. Prostějov). Schema der zweiten Quervollbindung vom Dachstuhl über dem Hauptteil des Pfarrhauses.

Abb. 5. Konice (Bez. Prostějov). Schema der Walmvollbindung vom Dachstuhl in dem NW Walm über dem Hauptteil des Pfarrhauses.

Abb. 6. Konice (Bez. Prostějov). Schema der vierten Leerbindung vom Dachstuhl über dem Hauptteil des Pfarrhauses.

Abb. 7. Konice (Bez. Prostějov). Schema der zweiten Quervollbindung vom Dachstuhl über dem Treppenrisalit.

Abb. 8. Konice (Bez. Prostějov). Schema der Längsbindung zwischen der ersten und den zweiten Querbindung in dem NW Teil des Dachstuhls über dem Hauptteil des Pfarrhauses.

(Übersetzung Z. Gersdorfová)